

ROVDJUR: Allmänhetens medverkan i inventeringen

Detta faktablad Varg: *Allmänhetens medverkan i inventeringen* inom Nasjonalt overvåkningsprogram for rovvilt (www.rovdata.no) i Norge och inom Naturvårdsverkets metodik för inventering av stora rovdjur i Sverige (www.naturvardsverket.se) är ett av flera dokument för styrning av och vägledning kring inventeringar av stora rovdjur i Sverige och Norge.

Faktabladet riktar sig till personer, knutna till Statens Naturoppsyn (SNO) i Norge och länsstyrelserna i Sverige samt för de svenska samebyarnas inventeringssamordnare. Dessa har alla ett ansvar för att dokumentera och kvalitetssäkra observationer med mera av stora rovdjur, och för att registrera dessa i den svensk-norska databasen Rovbase. För övriga instruktioner och faktablad som reglerar inventering av stora rovdjur i Norge och Sverige, och för vetenskaplig litteratur om rovdjursinventeringar med mera se www.rovdata.no och www.naturvardsverket.se. Faktablad och instruktioner syftar även till att visa och beskriva inventeringsarbetet för en bredare allmänhet.

I Sverige finns också förordningar och föreskrifter som reglerar inventeringarna av stora rovdjur. Dessa finns listade sist i detta faktablad.

Inledning

Det finns stor kunskap om stora rovdjur hos allmänheten i både Sverige och Norge och ett stort intresse av att rapportera observationer. Allmänhetens engagemang är viktigt och myndigheterna vill underlätta och främja både delaktighet och öppenhet inom inventeringsverksamheten. Genom databastjänsterna Skandobs och Rovbase underlättas såväl allmänhetens inrapportering som öppenheten kring de observationer som både myndigheternas inventeringspersonal och allmänheten gör. Inventeringarna av de stora rovdjuren är en resurskrävande verksamhet som omfattar hela Skandinavien. Inventeringarna sker under en begränsad tid eftersom de huvudsakligen genomförs på snötäckt mark. Det är därför angeläget att även allmänheten kan bidra till att ge ett så bra inventeringsunderlag som möjligt genom att rapportera sina observationer av stora rovdjur.

I Norge har Statens Naturoppsyn (SNO) ett ansvar för att inventera, följa upp och dokumentera observationer av stora rovdjur, och för att registrera dessa i den svensk-norska databasen Rovbase. I Sverige har länsstyrelserna motsvarande ansvar.

Resultaten från inventeringarna används som underlag för uppföljning av nationella och regionala målsättningar för rovdjurens antal och utbredning, för planering av skadeförebyggande åtgärder och för beräkning av ersättning för rovdjursskador, och i övrigt för olika förvaltningsbeslut till exempel skydds- och licensjakt. Både i Sverige och i Norge är olika former av jakt ett viktigt verktyg i viltförvaltningen när såväl stammarnas storlek som utbredning, samt de olika arternas skadeverkan ska regleras.

Spår- och synobservationer

Inventeringarna av stora rovdjur består av flera delar. Information om vilka stora rovdjur som finns i landskapet ska hämtas in, olika observationer ska antingen grupperas eller skiljas åt, och information om ifall det rör sig om till exempel familjegrupper eller ensamma djur ska dokumenteras. Det är framförallt genom att hitta och rapportera förekomster som allmänheten kan bidra i inventeringsverksamheten.

Framförallt är det observationer av spår i snö som är av stort värde för länsstyrelsen, men även synobservationer av djuren och för varg även observationer av spillning på vägar. Det sistnämnda gäller även björn under vissa år. Observationer kan ringas in till länsstyrelsens fältpersonal, de flesta länsstyrelser har information om kontaktpersoner på sin hemsida. Observationer kan även registreras på www.skandobs.se antingen via en hemsida på internet eller via en applikation till mobiltelefonen.

Tänk på att rapportera observationen så fort som möjligt till länsstyrelsen, innan det kommer eventuellt snöfall eller vind som raderar ut spåren. Lodjur, järv och björn har tassavtryck som på grund av sin storlek i kombination med sin specifika form går att särskilja från andra arter med liknande spårstämplor, t ex grävling och mård och huskatt. Vargen däremot går inte att skilja från hundar med samma tassstorlek om man endast ser enstaka tassavtryck, där måste en längre spårning genomföras för att se mer på beteendet. För dig som vill lära dig mer finns det spårböcker att inhämta kunskap från, se referenser längst bak i detta faktablad.

Lokal medverkan är mycket viktig för såväl det direkta inventeringsarbetet som för det ökade förtroendet för resultaten som delaktigheten bidrar till. Observationer från allmänheten ökar dataunderlaget och därmed precisionen i inventeringsarbetet. Det gäller både synobservationer och observationer av spår och spårtecken av stora rovdjur som till exempel insamling av spillning.

Observationerna från allmänheten kan stödja planeringen och genomförandet av det fortsatta inventeringsarbetet vid Länsstyrelserna och SNO, särskilt om observationerna rapporteras in snabbt och blir kända av myndigheterna. Myndigheterna kan kontaktas på många sätt, men ett bra sätt för allmänheten är att registrera sina observationer i databasen Skandobs som är det gemensamma rapporteringssystem för stora rovdjur i Sverige och Norge som gör det enkelt för alla att rapportera.

Spår i nysnö av järvhona med ungar.

SKANDOBS

I Skandobs är det möjligt för alla att registrera syn- och spårobservationer av stora rovdjur, samt ladda upp bilder. Ju fler som deltar och registrerar sina fynd, desto bättre och mer exakta blir resultaten av inventeringarna. Det bidrar till att kunskapen om förekomst och utbredning av de stora rovdjuren ökar. Skandobs är en öppen databas där resultaten är tillgängliga för alla som använder tjänsten. Till Skandobs finns även en mobilapplikation där man enkelt kan rapportera sina observationer. Applikationen finns att ladda ned gratis från Naturvårdsverkets hemsida www.naturvardsverket.se. I Sverige har länsstyrelserna ansvaret att följa upp och värdera observationer av rovdjur som rapporteras i Skandobs. I Norge har Statens naturoppsyn (SNO) detta ansvar. Inte alla av de observationer som rapporteras in i Skandobs följs upp i fält av personal från Länsstyrelserna eller SNO. Urvalet beror på vilken information som redan finns eller saknas i olika områden, hur många djur det rör sig om samt vilken tid på året rapporten kommer in. Då inventeringarna i huvudsak inriktar sig på att fastställa familjegrunder (undantaget björn, se nedan) är det framförallt observationer av två eller flera djur tillsammans som följs upp av myndigheterna under inventeringsperioden. I expansionsområden för de stora rovdjuren kan det dock också vara värdefullt med observationer av enstaka djur. Rapporten som kommer in under andra delar av året än den förutbestämda inventeringsperioden för respektive art kan också följas upp och bidra framförallt till planering av inventeringsarbetet under kommande inventeringssäsong. I huvudsak är materialet i Skandobs tillgängligt för alla. Undantaget är dock känslig data som till exempel lokalisering av järvlyor. På Skandobs hemsida www.skandobs.se finns närmare information om hur tjänsten fungerar och hur man rapporterar.

SVENSKA JÄGAREFÖRBUNDETS ROVDJURSOBS

I Sverige registreras observationer av stora rovdjur även av jägare under älgjakten. Svenska Jägareförbundet genomför Rovdjursobsen under de första sju dagarna av älgjakten i den första jaktmånaden (september i norra Sverige och oktober i södra Sverige). Metoden har framförallt använts till att följa ändringar i björnstammen över flera år. Metoden ger också möjlighet att se trender i populationsutvecklingen under åren mellan björnspillningsinsamlingarna eftersom björn inte inventeras genom snöspårning på samma sätt som för övriga stora rovdjur.

Insamling av spillning och hår

Om man hittar spillning eller hår i samband med en observation (undantaget björn, se nedan) bör man kontakta respektive länsstyrelse (i Sverige) eller SNO (i Norge). Deras personal avgör om spillningen är av sådant intresse att det bör samlas in. Insamlat material kan efter överenskommelse lämnas till länsstyrelsen eller SNO. Från dessa prover utvinns DNA som därefter analyseras. DNA används till att identifiera vilken rovdjursart som proverna härstammar från, vilket kön och vilken individ det är, baserat på den unika genetiska profilen som varje individ har. Alla spillningar som samlas in eller rapporteras analyseras inte, även här sker ett urval beroende på frågeställning och redan befintlig information.

INSAMLING AV BJÖRNSPILLNING

Insamling av spillning från björn bygger i stor utsträckning på allmänhetens engagemang och insamling från jägare, renägare och andra som färdas i områden där det finns björn. I Norge samlas spillning i hela landet varje år utifrån Stortingets målsättning om årliga beståndsmål. Den norska björnstammen är på en sådan nivå att en årlig insamling är praktiskt och ekonomiskt genomförbar. I Sverige, som har en större björnstam, genomförs spillningsinsamlingen i olika delområden inom björnens utbredningsområde, där ett delområde inventeras ett enskilt år, vilket resulterar i en rullande insamling (se också faktablad *Björn: Övervakningen i Skandinavien*). Merparten av materialet samlas in från augusti till oktober. Det är då som chansen att finna björnspillning är som störst eftersom björnen då äter mycket bär för att bygga fettreserver innan den går i ide. Det är också mer folk ute i de aktuella områdena på hösten, bärplockare och jägare till exempel. Målsättningen med spillningsinsamlingen är främst att identifiera olika björnindivider. Dessa data kan användas för att beräkna populationsstorlek vilket ger ett minimiantal björnindivider. Detta används därefter till att uppskatta antalet årliga reproduktioner. I huvudsak är det insamling av spillningsprover och hårprover från björn som används för analyser. Ur dessa prover utvinns DNA som analyseras för att identifiera om proverna härstammar från björn, vilket kön björnen har och vilken individ det är baserat på den unika genetiska profilen.

Foto och film av stora rovdjur

Bilder av stora rovdjur tagna av allmänheten är på samma sätt som inrapporterade syn- och spårobservationer en viktig del av underlaget i inventeringen av stora rovdjur. Foton av rovdjur kan påverka såväl planeringen som genomförandet av myndigheternas inventeringsarbete. Dessutom kan fotodokumentationen ingå i det slutgiltiga inventeringsunderlaget som används av myndigheterna när de summerar de årliga inventeringarna. För att foto/film från allmänheten ska godkännas ska fotodokumentationen skickas till länsstyrelsen eller SNO.

FOTO FRÅN ALLMÄNHETEN

FÖR JÄRV, LO OCH BJÖRN GÄLLER FÖLJANDE

Foto eller film av flera djur tillsammans kan godkännas som ”*Dokumenterad Familjegrupp*” under följande förutsättning att:

- Fotot visar foto av unge/ungar (med bibehållen valppäls) alternativt två eller flera djur tillsammans på samma foto med tydlig skillnad i storlek mellan vuxet djur och unge/ungar.
- I en film eller fotoserie av hona/familjegrupp med unge/ar ska det inte gå mer än en minut från det att man ser ett djur tills dess att man ser ett annat.

FÖR VARG GÄLLER FÖLJANDE

Foto eller film av flera vargar tillsammans ska godkännas som *dokumenterad familjegrupp*, föryngring eller revirmarkerande par under följande förutsättningar:

FAMILJGRUPP

För att via foto eller film uppnå kravet för *dokumenterad familjegrupp av varg* krävs att fotot visar minst tre djur i sällskap varav minst en vuxen som revirmarkerar eller som genom andra karaktärer kan bedömas som ett av de vuxna revirhävdande djuren.

FÖRYNGRING

För att via foto eller film uppnå kravet för *dokumenterad föryngring* krävs att fotot visar unge/ar, alternativt en vuxen varg med en eller flera ungar. Ungarna ska ha bibehållen valppäls. I de fall foto visar vuxen varg med unge/ar ska två eller flera djur synas på samma foto. Om bildserie eller film används för att styrka observationen får det gå högst en minut från det att första djuret kommer i bild tills nästa djur syns.

På såväl foto som film ska det synas en tydlig storleksskillnad mellan vuxet djur och unge/ungar.

REVIRMARKERANDE PAR

För att dokumentera revirhävdande par krävs att båda djuren revirmarkerar på samma foto. Alternativt, att det i en film eller bildserie med säkerhet går att se att de revirmarkerande djuren utgörs av både hane och hona, genom könskaraktärer eller kännetecken i färgteckning, ärrbildningar eller liknande.

För att dokumentera revirmarkerande par av varg krävs att båda individerna revirmarkerar på samma bild alternativt att det i en bildserie, genom könskaraktärer eller kännetecken i färgteckning, ärrbildningar eller liknande, med säkerhet går att avgöra att det finns revirmarkeringar från både hane och hona i bildserien

För alla foton som ska verifiera förekomst gäller att alla foton och film som ligger till grund för bedömning av observationen ska bifogas i Rovbase.

För att foto och film från allmänheten ska godkännas krävs dessutom att:

- Originalfoto finns.
- Foto eller film lämnas till SNO/Länsstyrelsen inom tre veckor från fotograferingsdatum.
- Platsen där fotot är taget ska kontrolleras av fältpersonal. Vid kontroll ska det kunna fastställas att platsen på fotot och tidpunkten då fotot är taget motsvaras av verkligheten. Datuminställning på kamera ska kontrolleras.

I de fall det råder tvivel om vilken art eller kategori av djur som bilderna visar ska bilderna värderas av den skandinaviska expertgrupp som Viltskadecenter och Rovdata har till sitt förfogande.

Rovbase och information till allmänheten

Allmänheten som bidrar med att rapportera observationer i Skandobs eller direkt till länsstyrelserna i Sverige eller SNO och Høgskolen i Hedmark (HiHM) i Norge har i de flesta fall möjlighet att vara med när fältpersonalen följer upp och verifierar de aktuella observationerna i fält. En observation rapporterad i Skandobs kommer efter kvalitetssäkring, om den bidrar och tillför värdefull information till det samlade inventeringsresultaten i Skandinavien, också att registreras i databasen Rovbase. Rovbase är ett annat system än Skandobs. Alla observationer från spårningar, foton eller DNA-resultat från både myndighetspersoner och allmänhet som kontrollerats kommer att registreras i Rovbase i takt med att de blir klara. Rovbase är Miljødirektoratets och Naturvårdsverkets databas för inventering av stora rovdjur. I Rovbase lagras myndigheterna endast kvalitetssäkrad information om rovdjursobservationer, DNA-analyser och data om döda rovdjur i Sverige och Norge.

Rovbase har två delar, en del som är förbehållen inventeringspersonal och en del som är publik det vill säga tillgänglig för alla (www.rovbase.no; www.rovbase.se). I den publika delen visas alla observationer som inte omfattas av sekretess. Målsättningen är att alla ska kunna hålla sig informerade om hur inventeringsarbetet utförs och fortskrider i olika områden i både Sverige och Norge.

Ökat förtroende och förebyggande av faunakriminalitet

Allmänhetens delaktighet och möjlighet att påverka inventeringsresultaten bedöms främja tilltron till inventeringsresultaten och viltförvaltningen och på sikt kunna vara konfliktdämpande och därigenom kunna bidra till en minskad illegal jakt. En stor medverkan från allmänheten i inventeringsarbetet kan bidra till att förebygga illegal jakt på stora rovdjur genom att den illegala verksamheten lättare upptäcks. En ökad lokal delaktighet kan bidra till att kunskapen om rovdjuren ökar, både genom att en ökad information till myndigheterna kan förbättra kvaliteten på inventeringsresultaten och genom att ett ökat engagemang hos allmänheten kan öka kunskapen lokalt. En engagerad och kunnig allmänhet kan i sig vara konflikt-dämpande och därmed indirekt förebygga jaktbrott.

LITTERATUR OM SPÅR OCH SPÅRNING AV STORA ROVDJUR.

Spår och spårning av stora rovdjur. Viltskadecenter, Åke Aronson 2011. ISBN 978-86331-35-1

Djurens spår och konsten av spåra. En fälthandbok. Åke Aronson och Peter Eriksson. Bonniers 2004. ISBN 91-34-51018-4.

Böckerna kan köpas via bokhandel eller rekvireras från Viltskadecenter. www.viltskadecenter.se

Förordningar och föreskrifter

I Sverige finns även följande förordningar och föreskrifter som reglerar inventeringar av rovdjur och ersättningar för förekomst av rovdjur:

Viltskadeförordning (2001:724)

Förordningen om förvaltning av björn, varg, järv, lo och kungsörn (NFS 2009:1263)

Naturvårdsverkets föreskrifter och allmänna råd om inventering av björn, varg, järv, lodjur och kungsörn (NFS 2007:10)

Föreskrifter om ändring i Naturvårdsverkets föreskrifter och allmänna råd (NFS 2007:10) om inventering av björn, varg, järv, lodjur och kungsörn (NFS 2012:01)

Föreskrifter om ändring i Naturvårdsverkets föreskrifter och allmänna råd (NFS 2007:10) om inventering av björn, varg, järv, lodjur och kungsörn (NFS 2012:12)

Föreskrifter om ändring i Naturvårdsverkets föreskrifter och allmänna råd (NFS 2007:10) om inventering av björn, varg, järv, lodjur och kungsörn (NFS 2014:23)

Föreskrift om bidrag och ersättning för rovdjursförekomst i samebyar (STFS 2007:9)

Naturvårdsverkets föreskrifter och Allmänna råd om jakt och statens vilt (NFS 2002:18)

Naturvårdsverkets föreskrifter om ändring i föreskrifterna (NFS 2002:18) om jakt och statens vilt (NFS 2002:22)

Föreskrifter om ändring i Naturvårdsverkets föreskrifter och allmänna råd (NFS 2002:18) om jakt och statens vilt (NFS 2010:9)

Naturvårdsverkets föreskrifter om ändring i Naturvårdsverkets föreskrifter och allmänna råd (NFS 2002:18) om jakt och statens vilt (NFS 2012:8)